

DINAMICA VIETII POLITICE DIN ROMANIA ÎN PERIOADA 23 AUGUST 1944 — 6 MARTIE 1945

IOAN SCURTU

Revoluția de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă „a început prin arestarea guvernului de dictatură militar-fascistă și formarea unui guvern de uniune națională din care făcea parte și Partidul Comunist Român”.¹ Programul noului guvern era cel al Blocului Național-Democrat, constituit la 20 iunie 1944, și anume: încheierea fără întârziere a armistițiului cu Națiunile Unite; ieșirea României din Axă, eliberarea țării de sub ocupația germană, alăturarea ei Națiunilor Unite și restabilirea independenței și suveranității naționale; înlăturarea regimului de dictatură și înlocuirea lui cu un regim constituțional democratic pe baza acordării drepturilor și libertăților civile tuturor cetățenilor țării; menținerea ordinii democratice și realizarea păcii conform cu interesele statului și poporului român.²

În privința componenței guvernului s-au purtat vii discuții după constituirea Blocului Național-Democrat, fără a se fi ajuns la un acord deplin. În timp ce Partidul Comunist și Partidul Social-Democrat, precum și regele, se pronunțaseră pentru un guvern politic de largă coaliție, Partidul Național-Tărănesc și Partidul Național-Liberal au susținut formarea unui guvern de militari și tehnicieni, cu obiective limitate: scoaterea țării din războiul hitlerist și semnarea armistițiului cu Națiunile Unite. Liderii celor două partide burgheze au continuat să spere, chiar și în ceasul al 12-lea, că-l vor putea determina pe Ion Antonescu să încheie el armistițiul; acesta a fost sensul demersurilor făcute pe lângă mareșal de Ion Mihalache în seara zilei de 22 august, și de Gh. Brătianu în dimineața zilei de 23 august 1944.³

După arestarea lui Antonescu, în după amiaza zilei de 23 august, s-a trecut la constituirea unui nou guvern, avînd în frunte pe generalul Constantin Sănătescu, șeful Casei Militare a regelui, care avusese un rol important în acțiunile vizînd atragerea armatei și închegarea unui larg sistem de alianțe politice. Numele lui Sănătescu fusese rostit în cadrul discuțiilor de după 20 iunie 1944, astfel că numirea lui în funcția de președinte al Consiliului de Miniștri nu a fost o surpriză. Desemnarea celor patru semnatari ai *Declarației* Blocului Național-Democrat (Lucrețiu Pătrășcanu, Constantin Titel Petrescu, Iuliu Maniu, Constantin I. C. Brătianu) avea rolul de a gira din punct de vedere

¹ Nicolae Ceaușescu, *Cuvîntare la Sesiunea solemnă comună a Comitetului Central al Partidului Comunist Român, Marii Adunări Naționale și a Consiliului Național al Frontului Democratiei și Unității Socialiste consacrată împlinirii a 40 de ani de la înfăptuirea actului revoluționar de la 23 August 1944*, București, Edit. Politică, 1984, p. 5.

² *Istoria României între 1918—1944. Culegere de documente*. Coordonator Ioan Scurtu, București, Edit. Did. și Ped., 1983, p. 455—456.

³ *Procesul mării trădări naționale*, București, 1946, p. 187—188.

politic guvernul. Celelalte posturi, cu excepția Ministerului de Externe unde Grigore Niculescu-Buzești era persoana dinaintea stabilită, au fost atribuite unor generali și tehnicieni disponibili în acel moment și care erau cunoscuți pentru vederile lor antihitleriste.*

Regimul dictatorial a fost înlocuit cu un regim democratic: În *Proclamația regelui* se arată: „Dictatura a luat sfârșit și cu ea încetează toate asupririle. Noul guvern înseamnă începutul unei ere noi în care drepturile și libertățile tuturor cetățenilor țării sînt garantate și vor fi respectate”.⁴ Iar în *Declarația guvernului* se preciza: „Azi dictatura a fost înlăturată. Poporul nostru reintră în drepturile lui. Regimul politic pe care îl vom înfăptui va fi un regim democratic, în care libertățile publice și drepturile cetățenești vor fi „garantate și respectate”.⁵ În acest spirit au fost semnate, chiar în seara zilei de 23 August, decretul lege pentru amnistie politică,⁶ și decretul-lege pentru desființarea lagărelor de internare.⁷ La 31 august a fost semnat decretul care stabilea repunerea, în vigoare a 37 din cele 138 articole ale Constituției din 1923, și anume cele referitoare la drepturile românilor și la exercitarea puterilor statului; același decret prevedea că un decret special dat în urma unei hotărîri a Consiliului de Miniștri va organiza Reprezentanța Națională; pînă la organizarea Reprezentanței Naționale puterea legislativă se exercita de rege la propunerea Consiliului de Miniștri.⁸ În fapt, regimul politic redevenea un regim democratic, monarhic constituțional, cu perspective de evoluție în funcție de raportul forțelor de clasă și politice.

Instalat inițial în subsolul Băncii Naționale a României, de unde s-a mutat în seara zilei de 24 august la Regimentul de transmisiuni din pădurea Bolintin, guvernul Sănătescu a condus cu succes acțiunea de eliberare a Capitalei și a întregului teritoriu național, a asigurat victoria insurecției armate. De la 28 august guvernul a revenit în București, dar ceremonia depunerii jurămîntului a avut loc la 13 septembrie, după întoarcerea suveranului în Capitală (acesta plecase în noaptea de 23/24 august la Dobrița, în județul Gorj). Între măsurile luate de guvern se înscrie înlăturarea prefecților din vremea lui Antonescu și

* Prezent la Palat în acele momente, Emilian Ionescu avea să scrie: „Toate privirile se îndreptau spre generalul Sănătescu (propunerea nu era nouă, dar pînă acum șeful Casei Militare se eschivase, invocînd boala serioasă de care suferea, cît și faptul că primul ministru trebuia să fie un politician de vază, cu vechime în viața publică...). În condițiile concrete, nu mai putea spune «nu» — așa că generalul Sănătescu a fost «obiectul» primului decret regal din ziua de 23 august 1944: decretul privind numirea noului președinte al Consiliului de Miniștri [...] Pentru postul de ministru de externe n-au fost probleme: Grigore Niculescu-Buzești, care se remarcase în întreaga perioadă anterioară, era omul potrivit și, de fapt, prevăzut. Dar desemnarea celorlalți titulari de ministere n-a decurs tot atît de simplu... Lipsa din București a generalului Ion Negulescu, comandantul Corpului de grăniceri — care trebuia să devină ministru de interne — a determinat numirea lui Aurel Aldea. Alte posturi și-au «găsit» titularii tocmai în ... anuarul ofițerilor activi pe care-l răsfoia cu febrilitate Sănătescu”. (General-colonel (rez.) Emilian Ionescu, *Contemporan cu veacul douăzeci*, București, Edit. Militară, 1983, p. 146—147).

⁴ „România liberă”, nr. 11 din 24 august 1944.

⁵ *Ibidem*.

⁶ „Monitorul oficial”, nr. 197 bis din 24 august 1944.

⁷ *Ibidem*.

⁸ *Ibidem*, nr. 202 din 2 septembrie 1944.

înlocuirea lor cu alții noi, de regulă dintre cei care mai exercitaseră o asemenea funcție (în covârșitoare majoritate național-tărăniști și național-liberali); pînă la 28 octombrie 1944 au fost destituiți sau înlocuiți 54 de prefecți de județ, din totalul de 58.⁹

În climatul de efervescentă politică de după 23 August, partidele democratice și-au reluat activitatea, fiind preocupate de întărirea lor politică și organizatorică. Principalele partide erau Partidul Comunist — ieșit din ilegalitate după două decenii, Partidul Social-Democrat, Partidul Național-Țărănesc și Partidul Național-Liberal; alături de acestea se afirmau altele mai noi, cu deosebire Frontul Plugarilor, creat în 1933.

Partidul Comunist Român avea o vastă experiență politică și un binemeritat prestigiu, care-l impuseseră ca partid de guvernămint, ceea ce însemna recunoașterea rolului pe care-l avusese în lupta pentru răsturnarea dictaturii antonesciene și victoria actului istoric de la 23 August. Conducerea partidului era asigurată de un colectiv alcătuit din: Gh. Gheorghiu-Dej, Lucrețiu Pătrășcanu, Emil Bodnăraș, Iosif Rangheț, Alexandru Moghioroș, Teohari Georgescu, Ana Pauker, Vasile Luca ș.a. Imediat după 23 August s-a trecut la organizarea Partidului Comunist pe baze legale, la reorganizarea aparatului central și a Comitetelor județene, la primirea de membri în rîndul partidului. Un rol important în propaganda P.C.R. l-au avut ziarele „România liberă” (apărut legal la 24 august 1944) și „Scînteia” (primul număr legal fiind din 21 septembrie 1944).

Partidul Social-Democrat, după parcurgerea unei perioade dificile (1938—1943), a cunoscut o puternică activizare după 23 August. În fruntea acestui partid se afla Comitetul Executiv, avînd ca președinte pe Constantin Titel Petrescu și ca secretari pe Teodor Iordăchescu, Lotar Rădăceanu și Ștefan Voitec. La 25 august 1944 a apărut primul număr legal al organului central, de presă social-democrat — „Libertatea”.

Cele două partide muncitorești — Partidul Comunist și Partidul Social-Democrat — au mers pe linia întăririi Frontului Unic Muncitoresc, ceea ce a dus la consolidarea rolului clasei muncitoare în revoluție, la imprimarea unei linii esențialmente noi în dinamica vieții politice din România.

Dintre organizațiile care au cunoscut o spectaculoasă dezvoltare se remarcă Frontul Plugarilor, care în cîteva luni s-a extins la scara întregii țări. Conducerea Frontului Plugarilor o avea Biroul Politic, în frunte cu președintele său dr. Petru Groza, alături de care se aflau Miron Belea, Romulus Zăroni, Gheorghe Micle, Ion Moga-Fileru ș.a. La 1 februarie 1945 a apărut organul central de presă „Frontul Plugarilor”. Se cuvine menționat faptul că la 30 noiembrie 1944 Frontul Plugarilor a fuzionat cu Partidul Socialist-Țărănesc (Ralea), ceea ce a dus la sporirea numărului de intelectuali în cadrul organizației.

Și-a reluat activitatea legală și Partidul Național-Țărănesc, condus de Iuliu Maniu (președinte), Ion Mihalache, dr. N. Lupu, Mihai Popovici (vicepreședinți), Ghiță Popp (secretar general). Organul central de presă, „Dreptatea”, a apărut la 27 august 1944.

⁹ Gh. Tuțui, *Lupta maselor populare din România pentru democratizarea organelor locale ale administrației de stat (1944—1945)*, în „Rev. ist.”, nr. 8/1979, p. 1502.

În perioada dictaturii regale Partidul Național-Liberal a cunoscut o gravă criză internă, accentuată ulterior, ca urmare a divergențelor dintre gruparea lui Constantin I. C. Brătianu și cea a lui Gh. Tătărescu. S-a ajuns la excluderea lui Tătărescu și a apropiaților săi (care intraseră în guvernele de după 30 martie 1938), ceea ce a avut ca rezultat reorganizarea conducerii partidului: președinte a rămas C. I. C. Brătianu, iar secretar general a devenit Constantin (Bebe) Brătianu. În general s-a ajuns la o diminuare a capacității de inițiativă a Partidului Național-Liberal, care urma îndeaproape linia politică a național-țărăniștilor, mai exact a lui Iuliu Maniu. „Viitorul” — organul central de presă al P.N.L. — a reapărut la 28 august 1944 (conform practicii vremii ziarul apărea cu data zilei următoare).

În contextul evenimentelor de după 23 August 1944 întregul angrenaj politic a cunoscut o semnificativă deplasare spre stînga. Factorul decisiv al acestei deplasări l-a constituit intrarea plenară a maselor pe scena vieții politice, voința lor de a-și croi un nou destin, de a asigura înaintarea fermă a României pe calea progresului.

Semnarea Convenției de armistițiu cu Națiunile Unite la 12 septembrie 1944^{*} a însemnat îndeplinirea, în esență, a programului Blocului Național-Democrat. Consensul politic, care a avut un rol decisiv în asigurarea victoriei de la 23 August, nu putea dura dincolo de limitele stabilite la 20 iunie 1944. Treptat, în prim plan au intrat obiectivele sociale și politice, care erau privite în mod diferit de partidele burgheze și de cele muncitorești. Convergența continua să se manifeste în plan național (lupta cu toate forțele pentru eliberarea întregului teritoriu al patriei și înfringerea hitlerismului, îndeplinirea loială a Convenției de armistițiu, ameliorarea raporturilor cu Națiunile Unite), dar în legătură cu evoluția istorică a României s-au conturat tot mai limpede două poziții: aceea a partidelor burgheze, care vedeau în actul de la 23 August un moment final, în procesul de revenire la un regim burghezo-democratic, și aceea a partidelor muncitorești, care considerau momentul 23 August un început al procesului de ample transformări revoluționare, care trebuia să schimbe din temelie societatea românească.

De la mijlocul lunii septembrie 1944 contradicțiile din sînul guvernului au devenit tot mai frecvente. Încă în *Declarația* din 24 august 1944 C.C. al P.C.R. preciza că participarea la Blocul Național-Democrat „nu a răpit și nu răpește independența sa organizatorică, ideologică și politică, el păstrîndu-și deplina libertate în rezolvarea problemelor de bază ale României, de azi și de mîine”.¹⁰ Și celelalte partide din Blocul Național-Democrat aveau aceeași atitudine, *Decla-*

^{*} Un membru al delegației române avea să relateze despre atmosfera în care au decurs discuțiile de la Moscova: „Vreau să spun că deși în aparență dl. Molotov și ceilalți păstrau cea mai mare urbanitate și erau cu surisul pe buze, nu erau accesibili la nici un fel de reglementări, și eforturile noastre erau respinse. La prima propunere a noastră, dl. Molotov răspundea că nu este de părere. La a doua argumentare ni se răspundea că vrea să știe de ce am fost la Stalingrad. La al treilea argument, dl. Molotov propunea să se treacă la discutarea articolului următor” (23 August 1944. *Documente. 1944—1945*, vol. III, București, Edit. Șt. și Enc., 1985, p. 49—50).

¹⁰ „România liberă”, nr. 11 din 24 august 1944.

rația din 20 iunie 1944 prevăzând în mod expres că acordul privea exclusiv punctele convenite. Divergențele din guvern vizau menținerea gărzilor înarmate (aparținând Partidului Comunist), purificarea administrației publice, noile organe ale administrației de stat, componența guvernului. Asupra acestei ultime chestiuni, Partidul Comunist aprecia că baza politică a guvernului trebuia lărgită, prin includerea și a altor organizații democratice. Partidele burgheze considerau că Blocul Național-Democrat cuprindea principalele forțe politice ale țării și nu era necesară atragerea în opera de guvernare a organizațiilor care nu fuseseră „verificate în acțiunea și obiectivele lor.”¹¹ Evident, disputa politică viza un aspect fundamental, și anume problema puterii.

Dînd dovadă de o profundă înțelegere a contextului istoric, a etapei revoluționare pe care o parcurgea România, Partidul Comunist nu a etalat programul său final — construirea socialismului și comunismului —, ci a militat pentru coalizarea tuturor forțelor democratice, revoluționare într-un singur Front Național-Democratic, din sinul căruia să se formeze un nou guvern. *Platforma* publicată la 26 septembrie 1944¹² cuprindea obiective general-democratice, nefăcînd vreo aluzie la țelul final, socialist și comunist urmărit. Acest fapt a înlesnit coalizarea forțelor democratice, eterogene din punct de vedere social, dar interesate în rezolvarea problemelor stringente aflate al ordinei zilei. Crearea Frontului Național-Democrat la 8 octombrie 1944 a însemnat apariția în viața politică a României a unei organizații de largă cuprindere, avînd ca nucleu și forță dinamizatoare Partidul Comunist Român. Acesteia, partidele „istorice” — Partidul Național-Țărănesc și Partidul Național-Liberal — nu i-au putut opune decît programe învechite: național-țărăniștii declarau că rămîn consecvenți pe linia programului din 1935,¹³ iar național-liberalii se întemeiau pe programul din 1930.¹⁴ În mod evident, numai Frontul Național-Democratic oferea o perspectivă realmente nouă privind evoluția României, ceea ce conta foarte mult în acel context concret-istoric.

La 13 octombrie 1944 o delegație a Frontului Național-Democratic — alcătuită din Gh. Gheorghiu-Dej, Lucrețiu Pătrășcanu, Constantin Titel Petrescu, Lotar Rădăceanu, Victor Brătăleanu, Gh. Vlădescu-Răcoasa și Gh. Micle — a prezentat regelui Mihai *Platforma* Frontului și a arătat necesitatea formării unui guvern F.N.D.; totodată, delegația a informat pe suveran că L. Pătrășcanu și C. T. Petrescu au demisionat din guvern.

În întreaga țară au fost organizate mitinguri în cadrul cărora se cerea formarea unui guvern F.N.D.¹⁵ Simultan a început acțiunea de înlăturare a primarilor și prefecților și înlocuirea lor cu reprezentanți ai F.N.D. De asemenea, atacurile împotriva Partidului Național-Țărănesc — considerat, pe drept cuvînt, principalul adversar al Partidului Comunist — au devenit tot mai energice. Evident, dincolo de opiniile exprimate în presă și în întruniri publice, relațiile dintre

¹¹ „Dreptatea”, nr. 45 din 16 octombrie 1944.

¹² „Scînteia”, nr. 6 din 26 septembrie 1944.

¹³ „Dreptatea”, nr. 45 din 16 octombrie 1944.

¹⁴ „Viitorul”, nr. 9324 din 24 octombrie 1944.

¹⁵ 6 Martie 1945. *Masele populare — forța hotărîtoare în instaurarea puterii revoluționar-democratice a muncitorilor și țăranilor*, București, Edit. Politică, 1982, p. 151–164.

cele două partide au cunoscut o evoluție sinuoasă, momentele de luptă acerbă alternând cu cele de colaborare în guvern.¹⁶

În sistemul politic de după 23 August 1944 monarhia avea un rol important. Pentru Partidul Comunist era de observat modul în care monarhul își îndeplinea prerogativele constituționale. „Scînteia” din 14 octombrie 1944 scria: „Socotim că Majestatea Sa regele Mihai, care la 23 August a fost alături de poporul hotărît să pună capăt unei stări care ducea țara la dezastru, va înțelege și astăzi chemarea poporului de a desăvîrși prin Frontul Național-Democrat actul de la 23 August 1944”. La rîndul său, Gh. Gheorghiu-Dej preciza: „Frontul Național-Democrat are aceeași atitudine față de monarhie și de persoana M.S. regelui pe care au avut-o forțele democratice ale țării în ajunul și în ziua de 23 August a.c. În credința că M.S. regele Mihai I va fi, ca și în acele zile, alături de poporul român și de năzuințele lui, Frontul Național-Democrat înțelege să conlucreze în modul cel mai loial cu M.S. regele Mihai în opera de democratizare a țării și de realizare a tuturor obiectivelor naționale — participarea alături de Aliați la războiul antihitlerist, îndeplinirea clauzelor armistițiului, cimentarea prieteniei cu Uniunea Sovietică, refacerea economică a țării”.¹⁷ După cum se poate observa, Frontul Național-Democrat, și în primul rînd Partidul Comunist, condiționau atitudinea față de monarhie de modalitatea în care aceasta înțelegea să acționeze pentru rezolvarea problemelor fundamentale ale țării. Era, fără îndoială, o atitudine izvorită din tactica Partidului Comunist vizînd colaborarea cu monarhia pentru realizarea anumitor obiective impuse de condițiile concret-istorice ale etapei.

În timp ce în țară se desfășurau mari adunări în favoarea unui guvern F.N.D., Partidul Național-Tărănesc declara că „își asumă misiunea guvernării singur sau împreună cu alte partide din Blocul Național-Democratic care acceptă continuarea conlucrării la guvern”¹⁸, iar Partidul Național-Liberal cerea „o uniune cit mai strînsă a tuturor forțelor politice și amînarea chestiunilor programatice”, reformele sociale urmînd a fi aplicate „atunci cînd situația generală a statului va permite, adică atunci cînd starea de război va fi trecut”¹⁹.

Desigur, avînd în vedere raportul de forțe, influența partidelor „istorice” în rîndul maselor, conjunctura internațională, Partidul Comunist nu-și propunea în acel moment înlăturarea acestora de la putere și formarea unui guvern exclusiv al F.N.D. Unul din fruntașii F.N.D., dr. Petru Groza, relata că se afla la Deva, cînd a fost chemat în Capitală „nu numai de comuniști și socialiști, dar și de partidele istorice... La București am chemat pe toți și am spus: «Domnule Maniu, iată că sîntem aici cu toții. Să întărim guvernul. Luați conducerea». Dar mi-a spus domnul Iuliu Maniu: «Nu pot să intru căci sînt bătrîn». Iar apoi a spus: «bagă-te dumneata»”²⁰.

¹⁶ Ioan Scurtu, *Din viața politică a României (1926—1947). Studiu critic privind istoria Partidului Național-Tărănesc*, București, Edit. Șt. și Enc., 1983, p. 502—503.

¹⁷ Gh. Tuțui și Gh. I. Ioniță, *Anii tumultuoși ai luptei pentru Republică*, București, Edit. Militară, 1978, p. 23.

¹⁸ „Dreptatea”, nr. 44 din 15 octombrie 1944.

¹⁹ „Viitorul”, nr. 9 332 din 16 octombrie 1944.

²⁰ Dr. Petru Groza, *Reconstrucția României*, București, 1946, p. 302.

În timp ce confruntarea publică între cele două grupări de forțe politice se accentua, în ziua de 2 noiembrie 1944 generalul Vinogradov a adresat guvernului român o notă, în numele Înaltei Comisii Aliate de Control, în care constata „mersul cu totul nesatisfăcător al aplicării Convenției de armistițiu” și cerea „să înceteze cu această târăgănare”²¹. Guvernul era deci atenționat că nu-și îndeplinește una din îndatoririle sale fundamentale, fapt ce a grăbit evoluția crizei politice.

După o serie de consultări, la 4 noiembrie 1944 s-a constituit un nou guvern, prezidat tot de generalul Constantin Sănătescu, dar care spre deosebire de precedentul avea un caracter eminemant politic, posturile fiind împărțite între cele trei mari organizații: Frontul Național-Democrat, Partidul Național-Țărănesc și Partidul Național-Liberal. În acest guvern F.N.D. avea vicepreședenția Consiliului de Miniștri (post nou creat pentru dr. Petru Groza), și 6 ministere; Partidul Național-Țărănesc conducea 6 ministere; iar Partidul Național-Liberal 4 ministere. Evident, forțele revoluționar-democratice obținuseră importante poziții și posibilități mai largi de a influența destinul politic al României.²²

Procesul revoluționar a continuat să se adâncească; sub conducerea comunistilor, muncitorii din marile uzine au trecut la epurarea elementelor antonesciene și colaboracioniste din fruntea acestora, fără a mai aștepta hotărârea guvernului.²³ O acțiune similară a vizat organele locale ale puterii de stat.

Încă de la instalarea sa, ministrul de interne Nicolae Penescu (național-țărănist) a promis organizarea de alegeri comunale și județene²⁴. Dar asupra exercitării dreptului de vot și a modalităților de desfășurare a alegerilor au apărut grave divergențe între miniștrii aparținând partidelor „istorice” și cei ai F.N.D. Răspunzând chemării Partidului Comunist, masle au trecut la înlăturarea autorităților locale (burgheze) și instalarea unor primari și prefecți aparținând F.N.D. Ministrul de interne a refuzat să confirme noile autorități, iar în câteva localități a arestat primarii și prefecții instalați de mase. În aceste condiții s-a declanșat un val de manifestații populare în cadrul cărora se cerea înlăturarea lui N. Penescu²⁵.

Pentru a provoca o criză de guvern, miniștrii național-țărăniști și național-liberali și-au prezentat demisia.

Pe de altă parte, încă de la 13 noiembrie 1944, Comisia Aliată de Control a cerut retragerea administrației românești din nord-estul Transilvaniei, iar guvernul Sănătescu a trebuit să se conformeze pînă la 19 noiembrie, argumentînd, în răspunsul său, dreptul României asupra acestui teritoriu național, și amintind că „administrația românească fusese stabilită în mod deschis și în colaborare cu autoritățile militare sovietice”²⁶. Oricum, hotărîrea guvernului sovietic nu putea să nu se repercuteze asupra situației guvernului Sănătescu.

²¹ 23 August. *Documente*, vol. III, p. 177—179.

²² *România în anii revoluției democrat-populare. 1944—1947*, București, Edit. Politică, 1971, p. 99—100.

²³ Arh. ist. centr., fond. Casa Regală, dos. 27/1944, f. 1.

²⁴ „Dreptatea”, nr. 64 din 8 noiembrie 1944.

²⁵ Arh. C.C. al P.C.R., fond. 49, dos. 8 883, f. 603; dos. 9 283, f. 119, 120, 714, 726.

²⁶ 23 August 1944. *Documente*, vol. III, p. 320—321.

La 2 decembrie, Sănătescu a depus demisia cabinetului său, iar regele a încredințat în aceeași zi mandatul lui Nicolae Rădescu, șeful Marelui Stat Major *. Generalul Rădescu ** a încercat să formeze un guvern de tehnicieni, dar F.N.D. s-a opus cu hotărîre. Și efortul lui Rădescu de a duce tratative separate cu organizațiile membre ale F.N.D., cu intenția de a ocoli Partidul Comunist, a eșuat. În întreaga țară se desfășurau uriașe manifestații pentru un guvern F.N.D., de care Rădescu, regele și partidele „istorice” au trebuit să țină seama. Au urmat tratative pentru crearea unui guvern politic întemeiat pe cele trei grupări politice : F.N.D., Partidul Național-Țărănesc și Partidul Național-Liberal. Același dr. Petru Groza avea să declare : „Am insistat din nou ca domnul Maniu să constituie guvernul ; dînsul mi-a răspuns textual, așa după cum s-a știut mai tîrziu în toată țara : «Ce vrei, colega Groza ? Vrei să mă omori ? Eu nu mai pot. Eu sint bătrîn»“²⁷.

Guvernul constituit la 6 decembrie 1944 se deosebea de cel precedent prin noul președinte al Consiliului de Miniștri, care era și ministru de interne. F.N.D. și-a păstrat integral pozițiile anterioare, obținînd și satisfacția eliminării lui Penescu, ceea ce însemna, pe de altă parte, că Partidul Național-Țărănesc a pierdut un minister, practic cel mai important în acea perioadă de mare efervescență politică. Înlăturat din guvern, N. Penescu avea să fie ales, în mod ostentativ, la 12 decembrie 1944, în funcția de secretar general al Partidului Național-Țărănesc.

Odată cu constituirea guvernului Rădescu s-a anunțat încheierea unui „armistițiu politic” între partidele care dețineau posturi ministeriale. S-a creat o comisie pentru studiul reformei agrare, la 7 februarie a fost publicat Statutul minorităților — prin care se acordau depline drepturi naționalităților conlocuitoare —, s-au depus eforturi considerabile pentru ducerea cu întregul potențial uman și material a războiului antihitlerist, precum și pentru îndeplinirea grelelor sarcini economice impuse prin Convenția de armistițiu.

La începutul lunii ianuarie 1945 disputele politice au reizbucnit cu vehemență, depășind cu mult limitele obiectivității. Pe acest fond de agitație, la 29 ianuarie a fost publicat *Programul de guvernare al Frontului Național-Democrat* în care se afirma în mod limpede : „Experiența făcută de guvernele de coaliție de pînă acum arată că țara și poporul român au nevoie de un guvern cu adevărat democratic, ieșit din concentrarea într-un singur front — Frontul Național-Democratic — a tuturor forțelor democratice, legate temeinic pe baza unui program unitar de guvernare a țării, ale cărei probleme vitale să fie imediat soluționate”²⁸. Pentru a atrage acea parte a marii burghezii interesată în refacerea economică și dezvoltarea democratică a țării, F.N.D. a renunțat la naționalizarea Băncii Naționale a României și a celor 18 mari bănci, precum și la naționalizarea întreprin-

* Generalul Gh. Mihail, șeful Marelui Stat Major, numit la 23 august 1944, a demisionat la 25 octombrie 1944.

** Nicolae Rădescu fusese adjutantul reginei Maria, a făcut parte, pentru scurtă vreme, din Cruciada Românismului întemeiată de Mihail Stelescu, iar în timpul războiului antisovietic luase atitudine împotriva lui Killinger, motiv ce a dus la internarea sa în lagăr.

²⁷ Dr. Petru Groza, *Articole, cuvîntări, interviuri. Texte alese*, București, Edit. Politică, 1973, p. 384—385.

²⁸ „Scinteia”, nr. 123 din 29 ianuarie 1945.

derilor industriale (deziderate cuprinse în Platforma din septembrie 1944). A fost o decizie înțeleaptă, care a facilitat importante dislocări în tabăra burgheziei.

Astfel, în urma tratatelor purtate cu Anton Alexandrescu — fost președinte al Tineretului Național-Țărănesc — la 23 februarie 1945 acesta a dat publicității un manifest prin care se desolidariza de conducerea oficială a partidului condus de Iuliu Maniu și deschidea calea făuririi unui alt Partid Național-Țărănesc. „Înțelegem să luptăm, în numele Partidului Național-Țărănesc, pentru democratizarea reală a țării, pentru apropierea sinceră față de U.R.S.S., pentru sprijinirea războiului și distrugerea hitlerismului”²⁹, se arăta în manifest. Crearea unui Partid Național-Țărănesc, opus celui prezidat de Iuliu Maniu, avea, în acel climat politic, o mare importanță, contribuind la scindarea forțelor național-țărănestice. Gruparea lui Anton Alexandrescu a aderat la Frontul Național-Democrat.

O importantă sciziune s-a conturat și în Partidul Național-Liberal, ca urmare a acțiunii lui Gh. Tătărescu. După eșuarea demersurilor sale pentru reunificarea grupărilor liberale pe baza unui program adaptat noilor realități de după 23 August 1944, Gh. Tătărescu a intrat în tratative cu F.N.D., cu care a încheiat un acord de colaborare.

Evenimentele se desfășurau cu repeziciune. Asaltul maselor asupra primăriilor și prefecturilor s-a generalizat; până la sfârșitul lunii februarie 1945 peste 50 de prefecturi se aflau sub conducerea F.N.D.³⁰

În prim plan a trecut problema agrară, întrucât se apropiau însămînțările de primăvară. În ziua de 10 februarie 1945 Gheorghe Zane, reprezentantul Partidului Național-Țărănesc în Comisia pentru studiul reformei agrare, a prezentat un proiect de lege prin care se prevedea exproprierea moșiilor mai mari de 50 ha în zonele de șes și de 30 ha în cele de deal; exproprierea urma să se facă imediat, iar împrumutarea țăranilor după încheierea războiului.³¹ Solicitat să-și expună punctul de vedere în legătură cu acest proiect, Romulus Zăroni a declarat, în numele F.N.D., că nu are încredere în guvernul Rădescu și se retrage din Comisie.³² În aceeași zi Frontul Plugarilor a dat publicității un apel către țăranii în care se spunea: „De la guvernul care este acum la putere voi nu aveți nimic bun de așteptat, căci în acest guvern cei mai mulți miniștri — trimiși acolo de conducerile Partidului Național-Țărănesc și Național-Liberal — nu vor ca voi să fiți împrumutăriți /.../ Se apropie timpul însămînțărilor de primăvară. Voi vreți să faceți însămînțările pe pământul vostru. Nu mai aveți timp de pierdut. Treceți imediat la lucru /.../ Guvernul F.N.D. va consfinți prin lege lucrările de confiscare a moșiilor și de împrumutarea a țăranilor”. Semnificația politică a apelului era subliniată în următoarele cuvinte: „Laolaltă cu muncitorii de la orașe, cu ostașii de pe front și din cazărmi, cu învățătorii, preoții, ofițerii și cărturarilor democrați luptați pentru un guvern al F.N.D.”³³ Răspunzând acestui îndemn, țărănimea a trecut în masă la ocuparea și împărțirea pământurilor moșierești, fără a mai aștepta o lege specială. La această acțiune au participat și muncitori de la orașe, astfel că în procesul înlăptuirii reformei agrare s-a realizat

²⁹ „Ardealul”, nr. 254 din 25 februarie 1945.

³⁰ Gh. Tuțui, *Lupta maselor...*, loc. cit., p. 1513.

³¹ „Ardealul”, nr. 245 din 15 februarie 1945.

³² 6 Martie 1945..., p. 229.

³³ „Scînteia”, nr. 136 din 11 februarie 1945.

alianța dintre clasa muncitoare și țărănimea muncitoare — forța socială care a asigurat victoria revoluției în România.³⁴ Pe de altă parte, inițiativa istorică fusese smulsă din mîinile Partidului Național-Țărănesc, milioanele de țărani sprijinind cu hotărîre F.N.D., care ceruse înfăptuirea pe cale revoluționară a reformei agrare.

Profund iritat, generalul Rădescu a recurs la amenințări. În discursul rostit la 11 februarie 1945 în sala cinematografului „Aro” din București el declara că „reformă agrară nu se poate și nu trebuie înfăptuită decît după încetarea războiului”, și că: „În ce mă privește, afirm din nou că atîta timp cît frînele guvernului vor fi în mîinile mele, voi apăra cu orice preț liniștea și ordinea în țară”³⁵. În ședința Consiliului de Miniștri din 16 februarie 1945, Rădescu a fost și mai explicit: „În situația pe care o am mă voi opune cu toate puterile [forțelor revoluționare], și dacă va fi nevoie de război civil, îl vom face domnilor, oricare ar fi rezultatul”³⁶. Miniștrii național-țărăniști și național-liberali s-au solidarizat cu șeful guvernului.³⁷

Aceste declarații au fost respinse cu indignare de masele populare, care în impresionante mitinguri organizate de F.N.D. cereau demisia imediată a lui Rădescu și formarea unui guvern democrat în frunte cu dr. Petru Groza. Hotărît să înăbușe în sine lupta revoluționară a poporului, Rădescu a dat ordin armatei să tragă în manifestanți³⁸. La 24 februarie 1945 s-au înregistrat evenimente sîngeroase la București, Craiova, Caracal și Brașov. Dar forțele revoluționare erau pregătite să facă față oricărei eventualități. Gărzile patriotice au fost menținute și întărite (cuprinzînd circa 70 000 de persoane), vigilenta revoluționară a crescut, acțiunea în rândurile armatei s-a intensificat. P.C.R. și celelalte organizații revoluționare au depus mari eforturi pentru a evita un război civil, care ar fi provocat mari pierderi umane și materiale, și ar fi avut consecințe imprevizibile pentru situația internațională a țării. Rezultatele n-au întîrziat să se arate: mai întîi un grup de generali și ofițeri superiori s-a desolidarizat public de politica președintelui Consiliului de Miniștri — fapt fără precedent în anele armatei române, muncitorii tipografi, au refuzat să tipărească presa care conținea atacuri la adresa F.N.D. și incitări la război civil, masele au ieșit efectiv în stradă, hotărîte să impună demisia lui Rădescu. Practic, discursul rostit la radio de Rădescu în seara zilei de 24 februarie 1945, prin care căuta să-și justifice atitudinea, a fost „ultimul glas ostil comunismului care a răsunat la postul de radio București”³⁹. Un efect al evenimentelor din 24 februarie a fost dezarmarea armatei române din interiorul țării, pentru ca ea să nu poată fi utilizată de forțele reacționare*.

³⁴ *Alianța clasei muncitoare cu țărănimea muncitoare în România*, București, Edit. Politică, 1969, p. 303—304.

³⁵ „Viitorul”, nr. 9 424 din 13 februarie 1945.

³⁶ Arh. C.C. al P.C.R., fond 103, dos. 8 495, f. 4.

³⁷ *Ibidem*, f. 32—47.

³⁸ *Ibidem*, fond. 49, dos. 9 275, f. 71.

³⁹ Arthur Gould Lee, *Crown Against Stickle*, London, 1950, p. 146.

* Într-o notă a Marelui Stat Major, semnată de Constantin Sănătescu (care i-a succedat lui N. Rădescu în fruntea Marelui Stat Major) și adresată generalului Vinogradov la 5 martie 1945 se protesta împotriva acestei măsuri „nu numai înjositoare pentru armata română”, dar și contradictorie: „pe front camarad de luptă căruia i se cer eforturi continue, iar pe propriul ei teritoriu obiect de captură, de dezarmare și vexațiune” (23 August 1944. Documente, vol. IV, p. 234).

Paralel cu intensificarea acțiunilor de jos, P.C.R. a exercitat o puternică presiune asupra monarhului, pentru a-l determina să înlăture guvernul Rădescu și să încredințeze puterea F.N.D.⁴⁰ În telegrama adresată regelui de miniștrii F.N.D. se arată : „în numele poporului profund revoltat protestăm cu indignare împotriva asasinării cetățenilor pașnici și cerem demiterea imediată a guvernului condus de călăul Rădescu, arestarea și sancționarea vinovaților răspunzători pentru masacrul din 24 februarie 1945”⁴¹. În cadrul ședinței Consiliului Național al F.N.D. din 26 februarie 1945 s-a hotărât ca în cadrul discuțiilor cu regele să se adopte următoarea poziție : „Poporul încă nu și-a pus problema dacă vrea republicană sau dacă vrea o monarhie constituțională /.../ Trebuie spus : «Gîndiți-vă Majestate, în curînd se vor ivi factori noi care vor amenința însăși monarhia, dar poate că atunci va fi prea târziu». Să-i punem această perspectivă, să simtă și dînsul că-l trec fiorii, căci noi nu vom da înapoi, dacă vedem că monarhia e luată ca un instrument, să doborîm acest instrument în praf și noroi, așa cum merită, renunțînd să mai vorbim în limbajul de pînă acum”⁴². Această poziție, de a-l implica pe rege în evenimentele din 24 februarie (deși el se afla la Sinaia, și nu la București, de a-l face solidar cu politica lui Rădescu, de a-i înfățișa perspectiva înlăturării monarhiei a avut rezultatul scontat.

Deși partidele „istorice” își exprimau solidaritatea cu Rădescu, afirmînd public că regele nu putea trece la schimbarea guvernului înainte de organizarea alegerilor parlamentare⁴³, Mihai I a decis să ceară lui Rădescu să-și depună mandatul. Dar regele nu era dispus să facă și pasul următor, anume chemarea dr. Petru Groza pentru a-i încredința sarcina să formeze noul guvern. De aceea au fost necesare noi eforturi din partea P.C.R., a maselor populare în general, pentru impunerea unui guvern revoluționar-democratic.

Luptele revoluționare din România se desfășurau într-un anumit cadru internațional, caracterizat prin succesele obținute pe frontul antibitlerist, ofensiva forțelor democratice revoluționare, înțelegerea dintre Aliați privind organizarea lumii postbelice. În zilele de 4—11 februarie 1945 a avut loc Conferința de la Ialta, unde conducătorii U.R.S.S., S.U.A. și Marii Britanii și-au exprimat hotărîrea „de a duce o politică comună din partea celor trei guverne ale lor în timpul perioadei temporare de instabilitate în Europa eliberată și acela de a ajuta popoarele Europei eliberate de sub dominația Germaniei naziste și popoarele fostelor state satelite Axei, să rezolve prin mijloace democratice problemele politice și economice cele mai urgente”⁴⁴. În acest spirit, A. I. Vișinski, primul locțiitor al comisarului poporului pentru afacerile străine ale U.R.S.S., sosit în București la 26 februarie 1945, a avut discuții cu regele Mihai, cerîndu-i să înlăture pe generalul Rădescu, pe care-l considera fascist, și să acționeze pentru instaurarea unui guvern cu adevărat democratic, care să se sprijine pe masele

⁴⁰ *Pentru Republică în România*. Coordonator Aron Petric, București, Edit. Politică, 1972, p. 150—151.

⁴¹ „Scînteia”, nr. 150 din 26 februarie 1945.

⁴² Arh. C.C. al P.C.R., fond. 49, dos. 9 269, f. 234—235.

⁴³ „Dreptatea”, nr. 138 din 25 februarie 1945.

⁴⁴ *Relații internaționale în acte și documente, vol. II. 1939—1945*, București, Edit. Did. și Ped., 1976, p. 185.

populare. Aprecieri similare (fasciști, profasciști) a făcut și la adresa liderilor partidelor „istorice”, în special a lui Iuliu Maniu⁴⁵.

Aflînd despre inițiativa lui Vișinski, viceamiralul englez Stivenon îi scria la 28 februarie 1945: „Chiar acum am primit o știre potrivit căreia dv. ați cerut Majestății Sale regelui României ca Majestatea Sa să dea publicității pînă la ora 6 p.m. astăzi un decret prin care să-l demită pe primul ministru, generalul Rădescu, iar pînă la ora 8 p.m. să fie numit un succesor”. În consecință, Stivenon propunea lui Vișinski „o consultare prealabilă cu celelalte guverne Aliate”⁴⁶. Reprezentantul S.U.A. în România, Burton Y. Berry, cerea și el lui Vișinski, printr-o scrisoare din 1 martie 1945, o consultare prealabilă asupra situației din România.⁴⁷ Vișinski a răspuns la 5 martie, transmițînd „punctul de vedere al guvernului sovietic „potrivit căruia” în noul guvern român trebuie reprezentate toate forțele cu adevărat democratice din România, și că un astfel de guvern va putea asigura în România, care reprezintă spatele frontului Armatei Roșii, ordinea și liniștea, asigurînd totodată îndeplinirea onorabilă și conștiințioasă a condițiilor Convenției de armistițiu. Pe lângă aceasta, consider necesar să vă atrag atenția asupra faptului că, Conferința din Crimeea cere smulgerea din rădăcină a ultimelor urme ale nazismului și fascismului, ceea ce constituie de asemenea, o sarcină importantă a noului guvern român”⁴⁸.

La 28 februarie 1945 regele Mihai a început consultările politice pentru formarea unui nou guvern. Inițial monarhul s-a orientat spre Barbu Știrbey, dar a trebuit să renunțe la această intenție, acordînd, la 2 martie, mandatul dr. Petru Groza.

Întrucît suveranul a insistat pentru un guvern de coaliție, în care să intre și partidele „istorice”, Groza a avut discuții cu Iuliu Maniu, dr. N. Lupu, I. Mihalache, C.I.C. Brătianu oferind național-țărăniștilor și național-liberalilor cîte 2—3 ministere, dar aceștia au refuzat⁴⁹. Astfel, în lista ministerială au fost incluși reprezentanți ai grupării național-țărăniște în frunte cu Anton Alexandrescu și ai celei național-liberale condusă de Gh. Tătărescu. Regele a refuzat să ratifice lista ce i-a fost prezentată. În fața acestei situații F.N.D. a convocat pentru ziua de 6 martie o mare întrunire populară în București, la care au venit sute de mii de oameni hotărîți să-și impună voința. În fața uriașei presiuni populare monarhul a cedat.

Guvernul constituit la 6 martie 1945 era format din 18 ministere, dintre care 14 aparțineau F.N.D., 3 grupării Tătărescu și 1 celei a lui Anton Alexandrescu. În acest guvern P.C.R. era reprezentat prin patru miniștri: L. Pătrășcanu (justiție), Gh. Gheorghiu-Dej (comunicații și lucrări publice), Teohari Georgescu (interne), P. Constantinescu-Iași (propagandă).

Un obiectiv fundamental al revoluției declanșată la 23 August 1944 a fost atins. Odată cu constituirea guvernului de la 6 Martie 1945 burghezia și-a pierdut poziția dominantă în viața politică, pe care o deținuse timp de un secol.

⁴⁵ Nicolette Franck, *La Roumanie dans l'engrenage*, Paris, 1977, p. 128—129; Arthur Gould Lee, *op. cit.* p. 143—153.

⁴⁶ 23 August 1944. *Documente*, vol. IV, p. 222.

⁴⁷ *Ibidem*, p. 220.

⁴⁸ *Ibidem*, p. 239.

⁴⁹ „Scînteia”, nr. 161 din 8 martie 1945.

Principalele partide burgheze — Partidul Național-Tărănesc și Partidul Național-Liberal — pierduseră o bătălie hotărâtoare pe terenul luptei pentru putere. Ele nu putuseră asigura supraviețuirea regimului burghezo-democratic, care a fost înlocuit cu un regim revoluționar-democratic.

În mai puțin de 200 de zile de la declanșarea revoluției, clasa muncitoare și aliații ei au cucerit puterea politică. Guvernul de la 6 Martie 1945 era rodul luptei maselor populare în frunte cu Partidul Comunist Român, era expresia puterii revoluționar-democratice. În România se deschideau noi și mobilizatoare perspective vizînd adîncirea transformărilor structurale și accelerarea progresului social. O bătălie decisivă fusese cîștigată; era necesar ca victoria să fie consolidată și dezvoltată.